

9. Прокопа І. В. Соціальні аспекти розвитку сільських територій / І. В. Прокопа // Економіка АПК. – 2005. – № 11.– С. 48–51.

10. Саблук П. Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 4–12.

Рассмотрена система самоуправления сельскими территориями Бережанского района Тернопольской области, которая нуждается в разработке комплексного плана социально-экономического развития района, содержащего основные приоритеты и основные пути достижения поставленных целей.

Система самоуправления, сельские территории, обеспечение, социально-экономическое развитие.

The system of self-government by rural territories of the Berezhanskogo district of the Ternopil region which needs development of complex plan of socio-economic development of development of district is examined, that contains basic priorities and basic ways of achievement of the put aims.

System of self-governance, rural development, security, socio-economic development.

УДК 338.43:539

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МОЛОКА НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

В. Д. Євтушенко, здобувач*

Визначено сутність конкурентоспроможності продукції. Виділено основні види чинників, які впливають на конкурентоспроможність молока на сільськогосподарських підприємствах та проаналізовано їх вплив на його конкурентоспроможність.

Сільськогосподарські підприємства, виробництво молока, конкурентоспроможність, чинники, якість, ефективність.

Підписання економічної частини Угоди про асоціацію, у тому числі договору про всеосяжну зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, відкриває нові можливості для України щодо виходу на ринки ЄС і загрози щодо експорту продукції в Росію та інші країни СНД. Згідно з Угодою про асоціацію, усі продукти харчування, які призначені для продажу, в Україні необхідно виробляти відповідно до європейських норм, що уможливить їх експортування без додаткової сертифікації в країни-члени ЄС. Нині

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН України М. М. Ільчук

продукція українських молокопереробних підприємств лише частково відповідає високим стандартам якості ЄС. Тому основним завданням для українських виробників є забезпечення високої якості як молочної сировини, так і продуктів її переробки.

Результати досліджень свідчать, що молочне скотарство в Україні перебуває в стані стагнації. У 2013 р. у всіх категоріях господарств було вироблено 11,5 млн т молока, що на 1% перевищує показники минулого року. Сільськогосподарські підприємства збільшили виробництво молока на 2% – до 2,59 млн т [6].

Незважаючи на високий попит на молоко, поголів'я корів продовжує скорочуватися і, станом на 1 березня 2014 р., в Україні налічувалося 2,5 млн корів, що на 1,7% нижче від показника аналогічного періоду минулого року.

Найважливішими проблемами ринку молока нині є недостатність пропозиції молока та, переважною мірою, низька його конкурентоспроможність і якість. Тому важливим чинником стабільного розвитку галузі молочного скотарства є підвищення якості та конкурентоспроможності продукції цієї галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток методології аналізу й оцінки конкурентоспроможності продукції та фірм зробили зарубіжні науковці М. Портер, А. Мескон, Ф. Котлер, Р. Олсоп та ін. Проблемами вивчення процесів управління конкурентоспроможністю продукції і підприємств у сільському господарстві займаються вітчизняні вчені-економісти В. П. Галушко [1], М. М. Ільчук, С. М. Кваша, Л. С. Кобиляцький [2], С. І. Мельник, Г. Осовська, П. І. Островський, І. Я. Рожков, В. П. Рябоконт, П. Т. Саблук, В. Г. Ткаченко, Р. Фатхутдінов, О. М. Шпичак і російські науковці Е. В. Мінько, М. Кричевський та ін.

Вітчизняні та зарубіжні науковці розглядають конкурентоспроможність продукції як комплексне поняття, що складається із сукупності елементів та залежить від багатьох чинників зовнішнього і внутрішнього середовища. Разом з тим, вивчення й узагальнення наукових праць свідчить про те, що залишаються відкритими для дослідження багато питань і, зокрема, визначення кількісного впливу окремих чинників на конкурентоспроможність молока на сільськогосподарських підприємствах України.

Мета дослідження – виокремлення чинників, які формують конкурентоспроможність молока, а також визначення напрямів і характеру впливу на ці чинники з метою підвищення ефективності управління конкурентоспроможністю продукції та підприємства і формування його конкурентних переваг.

Виклад основного матеріалу. Поняття конкурентоспроможності продукції достатньо детально розглядається у науковій літературі. Різні автори конкурентоспроможність продукції розглядають або у взаємозв'язку із конкурентоспроможністю підприємства або без такої взаємозалежності. Так, за визначенням В. А. Павлової, “конкурентоспроможність підприємства передбачає його здатність впливати на ринкову ситуацію у власних інтересах та спроможність виготовляти продукцію, яка задовольняє вимоги споживача при відносно невисокому рівні витрат” [4], що, практично, поєднує поняття конку-

рентоспроможності підприємства і продукції. Деякі ж автори ототожнюють поняття «конкурентоспроможність продукції» і «якість продукції». Дійсно, конкурентоспроможність продукції безпосередньо пов'язана з категорією якості. Але якщо якість продукції є категорією більш статичною, то конкурентоспроможність – категорія динамічна, яка залежить від характеру і зміни потреб, ринкової ситуації, платоспроможного попиту, сервісних умов тощо. Конкурентоспроможність продукції – це здатність продукції відповідати вимогам, які склалися на даному ринку і за визначений період [3].

Конкурентоспроможність визначається сукупністю споживчих властивостей продукції, які необхідні й достатні для того, щоб вона у певний момент часу могла бути реалізована по зіставних цінах на конкретному ринку. Конкурентоспроможність продукції визначає здатність витримувати конкуренцію порівняно з аналогічними товарами на конкретному ринку [8]. Вона визначається, на відміну від якості продукції, сукупністю лише тих конкретних властивостей, які цікавлять даного покупця і забезпечують задоволення даною потребою, а інші характеристики не беруть до уваги.

Отже, під конкурентоспроможністю молочної сировини, яку реалізують сільськогосподарські підприємства, слід мати на увазі сукупність характеристик, що відрізняють її від аналогічної продукції іншого підприємства за ступенем задоволення потреб споживача та за рівнем витрат на її придбання.

Рівень конкурентоспроможності, поряд із параметрами, які характеризують споживчу цінність продукції порівняно з аналогічною продукцією конкурентів, визначається зовнішніми по відношенню до цієї продукції факторами і характеристиками, які не обумовлені його властивостями: термін постачання, реклама, зміна попиту й пропозиції, платоспроможність споживачів тощо. Відповідно до цього, конкурентоспроможність молочної сировини на сільськогосподарських підприємствах залежить від техніко-економічних (якість, продажна ціна і витрати на використання продукції), комерційних (кон'юнктура ринку) та нормативно-правових чинників, які відображують вимоги технічної, екологічної та морально-етичної безпеки використання продукції на ринку. Одні й ті самі чинники можуть як посилювати, так і послаблювати конкурентні переваги галузі молочного скотарства. Такі фактори, як концентрація поголів'я корів на тваринницьких комплексах, впровадження сучасних доїльних залів із використанням великого обсягу води, інтенсифікація годівлі, сприяють підвищенню продуктивності праці, зниженню витрат, підвищенню якості молока. Поряд із цим, вони можуть створити загрозу забруднення природного середовища.

За оцінками деяких експертів, конкурентоспроможність молока на 80% залежить від його якості. Тому підвищення якості молока є важливим чинником підвищення його конкурентоспроможності на сільськогосподарських підприємствах України. Позитивною тенденцією 2013 р. стало поліпшення якості молока. Сільськогосподарськими підприємствами реалізовано молока ґатунку «екстра» 9,8% і вищого ґатунку – 34,2% від загального обсягу (табл. 1). Проте такі показники є доволі низькими для країн ЄС. Так, у Польщі сортом «екстра-клас» було прийнято на молокопереробні підприємства 95 % сировини. В Україні якість молока регулює ДСТУ 3662-97 «Молоко коров'яче незбиране. Вимоги при закупівлі». Його вимоги значно поступаються

вимогам ЄС до якості та безпечності молока. Якщо порівнювати українське молоко вищого ґатунку з європейським, то кількість соматичних клітин в українському молоці допускається більша у чотири рази, бактеріальне обсіменіння – у десять раз. Лише молоко ґатунку «екстра» відповідає вимогам європейського законодавства.

1. Структура надходження молока на молокопереробні підприємства від сільськогосподарських підприємств і господарств населення за ґатунком у 2013 році*

Показник	Надходження молока, тис. т	у тому числі за ґатунком, у %:				
		екстра-класу	вищого ґатунку	I ґатунку	II ґатунку	неґатункового
<i>сільськогосподарські підприємства</i>						
Україна	2325,1	9,8	34,3	50,8	4,9	0,2
Київська область	282,6	19,6	43,2	35,1	2,1	0,0
<i>господарства населення</i>						
Україна	1824,0	-	0,1	13,1	82,6	4,2
Київська область	72,1	-	-	3,8	95,2	1,0

*Джерело: дані Державної служби статистики України [6, 7].

Досвід європейських держав свідчить про те, що неможливо отримати чисте за мікробіологічними показниками та з мінімальною кількістю соматичних клітин молоко інакше, ніж на науково організованому підприємстві. Лише на такому підприємстві можливе дотримання передбачених законодавством ЄС санітарно-гігієнічних вимог щодо виробництва молочної сировини. Гігієнічні вимоги до установ виробництва молока, відповідно до положень Регламенту (ЄС) № 853/2004 Європейського Парламенту і Ради від 29 квітня 2004 року, включають вимоги до гігієни установ виробництва молока, у тому числі до приміщень та обладнання, гігієни під час доїння, збору і транспортування та гігієни персоналу.

Вимоги до приміщень і обладнання передбачають, що доїльне обладнання й приміщення, в яких зберігається молоко, оброблене або охолоджене, повинні бути розташовані і сконструйовані таким чином, щоб обмежити ризик забруднення молока.

З метою підвищення якості й конкурентоспроможності молочної продукції, а також сприяння її виходу на міжнародні ринки, молокопереробним підприємствам необхідно активізувати роботу з впровадження системи управління якістю HACCP і ISO.

Важливим чинником підвищення конкурентоспроможності молока на сільськогосподарських підприємствах є підвищення рівня надою молока на корову (табл. 2).

Дані табл. 2 свідчать, що підвищення рівня надою молока на корову на сільськогосподарських підприємствах Київської області у 2013 р. сприяло підвищенню економічної ефективності виробництва молока. На підприємствах I–IV груп із підвищенням рівня надою молока на корову відбувалося послідовне зниження собівартості й зростання ціни реалізації 1 ц молока. На підприємствах V групи збільшення витрат на підвищення

якості молока супроводжувалося підвищенням повної собівартості 1 ц молока, порівняно з підприємствами IV групи, на 7,18 грн. Проте ціна на якісніше молоко була на 30,53 грн більшою, що сприяло підвищенню рівня рентабельності виробництва продукції до 16,6%.

**2. Групування сільськогосподарських підприємств
Київської області (включаючи фермерські господарства*)
за рівнем надою молока на корову, 2013 рік****

Показники	Групи за рівнем надою молока на корову, кг					Усього
	I – до 3500	II – 3501– 4500	III – 4501– 5500	IV – 5501– 6500	V – понад 6500	
Кількість підприємств	23	28	33	28	27	139
Виробництво молока, тис. ц:						
усього	128,6	253,9	291,7	661,9	868,5	2204,7
у середньому на одне підприємство	5,6	9,1	8,8	23,6	32,2	15,9
Середнє поголів'я корів на підприємство, гол.	166	223	176	386	408	271
Річний надій на корову, кг	3364	4067	5023	6124	7884	5848
Витрати на одну корову, грн	10647	12435,3	14550	17172	20073	16169
Реалізовано молока, тис. ц	116,7	235,4	273,4	620,8	820,7	2067,0
Повна собівартість 1 ц молока, грн	377,6	326,98	298,53	305,88	313,06	314,21
Ціна реалізації 1 ц молока, грн	291,68	314,28	311,77	334,39	364,92	338,82
Прибуток (+), збиток (-), грн:						
на 1 ц молока	-85,93	-12,7	13,24	28,51	51,86	24,61
на одну корову	-2621,4	-478,8	623,1	1637,7	3863,8	1349,3
Рентабельність (+), збитковість (-) %	-22,8	-3,9	4,4	9,3	16,6	7,8

* Фермерські господарства, які звітують за формою № 50-сг.

** Джерело: розраховано автором на основі даних статистичної форми № 50-сг.

Важливим чинником підвищення конкурентоспроможності молока на сільськогосподарських підприємствах є збільшення концентрації поголів'я корів на фермах (табл. 3).

Концентрація виробництва дає змогу застосовувати науково-розроблені технології утримання та годівлі тварин, також впроваджувати ефективні, раціональні технічні засоби для комплексної механізації всіх виробничих процесів, використовувати високопродуктивні породи тварин.

Дані табл. 3 свідчать, що збільшення концентрації поголів'я корів на фермах сільськогосподарських підприємств Київської області в 2013 р. сприяло підвищенню економічної ефективності виробництва молока. На підприємствах I–III груп зі збільшенням поголів'я корів на фермах відбувалося послідовне зниження собівартості й зростання ціни реалізації

1 ц молока. На підприємствах IV групи збільшення витрат на підвищення якості молока супроводжувалося підвищенням повної собівартості 1 ц молока, порівняно з підприємствами III групи, на 35,63 грн. Проте ціна на якісніше молоко була на 42,67 грн більшою, що сприяло підвищенню рівня рентабельності виробництва продукції до 10,7%.

3. Групування сільськогосподарських підприємств Київської області (включаючи фермерські господарства*) за поголів'ям корів, 2013 рік**

Показники	Групи за поголів'ям корів				Усього
	I – 101–150	II – 151–300	III – 301–450	IV – понад 450	
Кількість господарств	65	38	17	19	139
Виробництво молока, тис. ц:					
усього	243,5	441,8	355,7	1163,7	2204,7
у середньому на одне підприємство	3,7	11,6	20,9	61,2	15,9
Середнє поголів'я корів на підприємство, гол.	80	226	378	922	271
Річний надій на корову, кг	4711	5144	5536	6643	5848
Витрати на одну корову, грн	13276	14225	15203	18330	16169
Реалізовано молока, тис. ц	225,7	413,5	333,8	1094,0	2067
Повна собівартість 1 ц молока, грн	320,44	298,03	290,61	326,24	314,21
Ціна реалізації 1 ц молока, грн	308,44	312,43	318,57	361,24	338,82
Прибуток (+), збиток (-), грн:					
на 1 ц молока	-12,0	14,4	28,0	35,0	24,6
на одну корову	-524,3	693,3	1452,4	2185,8	1136,8
Рентабельність (+), збитковість (-) %	-3,7	4,8	9,6	10,7	7,8

* Фермерські господарства, які звітують за формою № 50-сг.

**Джерело: розраховано автором на основі даних статистичної форми № 50-сг.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, для підвищення конкурентоспроможності молока на сільськогосподарських підприємствах України необхідно:

- розробити та реалізувати заходи щодо гармонізації законодавства у сфері гігієни продуктів харчування та наближення до законодавства ЄС у сфері відстеження харчового ланцюга "від лану до столу";

- здійснити імплементацію системи Hazard Analysis Critical Control Point на підприємствах та в органах контролю, а також перевірку мережі державних лабораторій та підготовку до їх акредитації відповідно до стандартів ISO;

- перейти на сучасні технології утримання корів, доїння та вчасного охолодження молочної сировини;

- сприяти будівництву та реконструкції великих сучасних молочних комплексів;

- удосконалювати кормовиробництво й кормову базу;
- запровадити виробничі, маркетингові та організаційні стратегії, які дозволять суттєво пришвидшити процес адаптації підприємств до конкурентного середовища;
- сприяти розвитку інтеграційних процесів у молоко-продуктовому підкомплексі країни;
- сприяти кадровому забезпеченню виробників молока, молочної сировини й молочної продукції та поліпшенню професійного рівня їх фахівців;
- удосконалювати митно-тарифний захист вітчизняних виробників молока та молочної продукції тощо.

Список літератури

1. Галушко В. П. Зарубіжні системи забезпечення якості молока у виробничому ланцюзі та можливості їх застосування в Україні / В. П. Галушко, І. М. Суха // Економіка АПК. – 2011. – № 3. – С. 137–142.
2. Кобиляцький Л. С. Управління конкурентоспроможністю : навч. посіб. / Л. С. Кобиляцький. – К. : Зовнішня торгівля, 2003. – 304 с.
3. Минько Э. В. Качество и конкурентоспособность продукции и процессов: учеб. пособие / Э. В. Минько, А. Э. Минько, В. П. Смирнов. – СПб. : СПбГУАП, 2005. – 240 с.
4. Нефедова О. Г. Конкурентоспроможність в умовах зовнішніх змін / О. Г. Нефедова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2007. – № 5. – Т. 2. – С. 212–215.
5. Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами за 2013 рік : стат. бюлетень / за ред. Н. С. Власенко // Держслужба статистики України. – К., 2014. – 110 с.
6. Сільське господарство України за 2013 р. : стат. збірник / за ред. Н. С. Власенко // Держслужба статистики України. – К., 2014. – 402 с.
7. Тваринництво України : стат. зб. / за ред. Н. С. Власенко // Держслужба статистики України. – К., 2014. – 212 с.
8. Фатхутдінов Р. А. Управління конкурентоздатністю організації : підруч. / Р. А. Фатхутдінов, Г. В. Осовська. – К. : Кондор, 2009. – 470 с.

Определена сущность конкурентоспособности продукции. Выделены основные виды факторов, влияющих на конкурентоспособность молока на сельскохозяйственных предприятиях и проанализировано их влияние на его конкурентоспособность.

Сельскохозяйственные предприятия, производство молока, конкурентоспособность, факторы, качество, эффективность.

The essence of competitiveness of product is defined. The basic types of factors that affect the competitiveness of milk in agricultural enterprises are identified and their influence on competitiveness of milk is analyzed.

Agricultural enterprises, milk production, competitiveness, factors, quality, efficiency.